

О. ЖИЛА

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (за результатами моніторингового дослідження)

Війна, що точиться в Україні, викликала стрес та вплинула на усіх учасників освітнього процесу. З початком воєнних дій психологічна служба у системі освіти отримала виклик на професійність, а кожен психолог – на здатність підтримувати себе та надавати психологічну допомогу учасникам освітнього процесу. Тому, під час війни, мета та завдання навчання не стільки у засвоєнні нових знань, а в реалізації базових потреб людини у безпеці, спілкуванні, психологічній підтримці. Резильєнтність сьогодні полягає не у тому, щоб вчитися не відчувати біль, а навчитися справлятися з цим болем. У даний час всі учасники освітнього процесу більш, ніж будь-коли раніше, потребують психологічної підтримки і допомоги, а роль педагогічних працівників, які можуть надавати першу психологічну допомогу та підтримку учасникам освітнього процесу, відповідно до цілей та завдань функціонування системи освіти, за таких умов, істотно зростає.

Реалії повномасштабної війни, що триває у країні, вплинули на кожного з нас. Тоді, як дорослі мають достатньо сформовані захисні механізми, то для дітей втрата відчуття безпеки, стабільності, упевненості у завтрашньому дні стали причиною сильного стресу, тривале перебування в якому може призвести до важких наслідків. Саме тому, першочерговим завданням батьків, освітянської спільноти на сьогоднішній день є надання невідкладної допомоги та психологічної підтримки дітям, що дозволить їм впоратися зі стресом, пов'язаним із війною, а також попередити виникнення більш складних психологічних проблем.

Під час проведення моніторингового дослідження забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану було виявлено, що з початку повномасштабного вторгнення, не дивлячись на стресові та травматичні події сьогодення, свій соціально-психологічний стан більше половини учнів (61 %) оцінили як «задовільний» (рис. 1). Відповідаючи на запитання опитувальника про те, чи змінився їхній психологічний стан у зв'язку з початком воєнних дій на території України, близько половини респондентів (48 %) обрали відповідь «частково», 23 % учнів запевнили, що їхній емоційний стан зовсім не змінився, і лише 29 % опитаних дітей вказали на те, що емоційне навантаження на них зросло, що, у свою чергу, призвело до зниження їхньої резильєнтності.

У ході дослідження свій психологічний стан оцінювали не лише учні-респонденти, а й їхні батьки та педагогічні працівники. За результатами опитування було з'ясовано, що майже всі вчителі (87 %) та батьки (89 %) перебувають у задовільному психоемоційному стані, і події, спричинені воєнними діями у країні, суттєво не вплинули на їхнє повсякденне життя. Незначна кількість педагогічних працівників (3 %) зазначили, що перебувають у напруженому, незадовільному стані (рис. 1). Це можна пояснити тим, що дорослі виявляють більш високу психологічну стійкість під час війни, що дозволяє їм легше переживати стрес та адаптуватися до нових умов. Вони зберігають вищу резильєнтність, зосередженість, оптимізм, самодисципліну та здатність швидкої адаптації до змін.

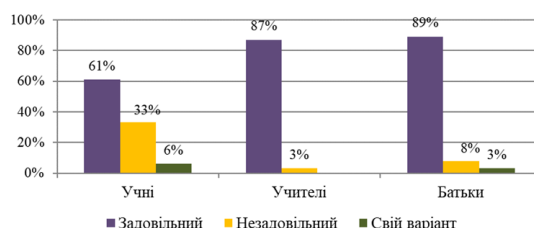

Рисунок 1. Самооцінка соціально-психологічного стану учасників освітнього процесу (відповіді респондентів, у %)

Війна стала особливим викликом і частиною повсякденного життя українців: пожежі після обстрілів, насильство, загроза смерті та соціально-психологічна криза, у якій знаходиться наша країна, – це все є психотравмуючим фактором та несе в собі загрозу соціальної дезадаптації, підвищення ризику суїциду, зростання випадків насильства серед різних верств населення, нервово-психічних та психосоматичних зривів.

Однією із вразливих категорій суспільства, яка підпадає під вплив травмувальних ситуацій нашого сьогодення, є діти, котрі достатньо гостро сприймають події, які змінюють стабільність, надійність, безпечність навколишнього середовища. Діти та підлітки – одна з найуразливіших категорій населення, у яких психологічна травма, викликана надзвичайною подією, може істотно порушити весь подальший хід психологічного та психічного розвитку.

За результатами проведеного дослідження було з'ясовано, що повномасштабне вторгнення суттєво не вплинуло на психологічний стан та навчальні можливості дітей у громаді, проте, в учнів помітна деяка тривожність та стурбованість

через невизначеність майбутнього, що подекуди призвела до зниження концентрації та продуктивності учнів. Деякі респонденти (27 %) відзначили, що вони втратили мотивацію до навчання, стали розгубленими та менш уважними. Серед інших проявів – діти стали дорослішими та відповідальнішими.

Аналіз проведеного опитування педагогічних працівників, стосовно рівня вмотивованості учнів до навчання, показав, що думки вчителів з цього питання розподілилися: 23 % опитаних вважають, що бажання навчатися у дітей з початком воєнних дій значно знизилося; 52 % учителів-респондентів указали, що мотивація учнів до навчання не змінилася, але ситуація у країні пригнічує і дітям важко зосередитися; 25 % обрали відповідь «частково» (рис. 2). Майже половина опитаних батьків (46 %) запевнили, що психо-емоційний стан дітей, за час дії у країні воєнного стану, не змінився; 50 % зазначили, що психічне самопочуття у дітей змінилося, але, наразі, стабілізувалося; 4 % батьків-респондентів повідомили, що психоемоційний стан дітей погіршився.

Рисунок 2. Мотивація учнів до навчання (відповіді респондентів, у %)

У ситуаціях небезпеки та стресу дорослі є для дітей опорою, а їхній емоційний стан – орієнтиром, індикатором безпеки. За цих умов, учитель є не тільки передавачем інформації, а й джерелом психологічної підтримки та зцілення. Учитель може зробити досить багато для того, щоб заспокоїти учнів, «переключити» їхню увагу, дати відчуття захищеності, зменшити напругу та стрес. Тому, одним із головних напрямів психологічного супроводу учасників освітнього процесу має бути саме підтримка психологічного здоров'я педагогічних працівників.

За результатами проведеного дослідження було з'ясовано, що, з метою підтримки психологічного стану педагогічних працівників, у закладах

загальної середньої освіти громади проводяться систематичні зустрічі-консультації для класних керівників. На цих заняттях обговорюються складні ситуації психологічного характеру та шляхи їх усунення, про що повідомили 47 % опитаних учителів. Педагогічним працівникам пропонуються різні техніки, методики та прийоми: техніка заземлення, тілесного налаштування, керована візуалізація, арт-терапевтичні методики, метою яких є розвиток умінь розуміти і підтримувати дитину в умовах воєнного стану (36 %), психологічна стабілізація (28 %), психологічне розвантаження (23 %), підвищення психологічної культури педагогів і батьків (7 %) та регуляція соціальної взаємодії «учитель-учні» (6 %) (рис. 3).

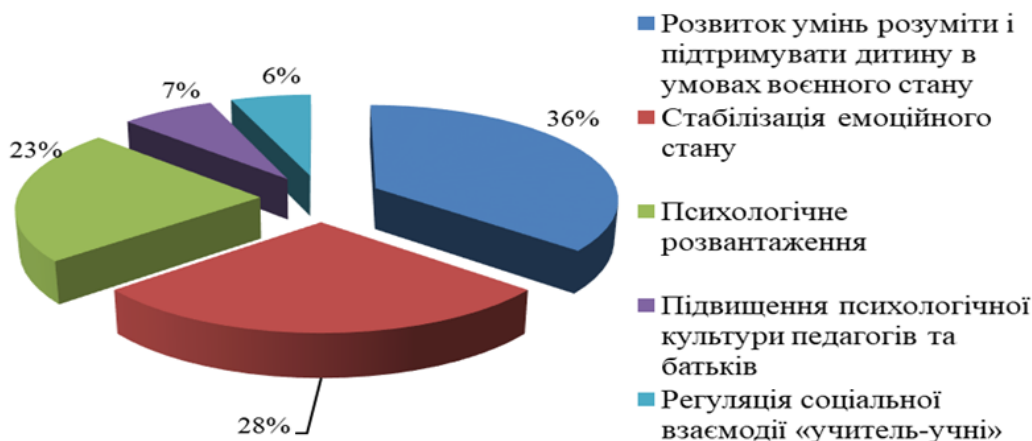

Рисунок 3. Спрямованість психологічних занять з педагогічними працівниками (відповіді учителів, у %)

Під час аналізу проведеного дослідження було з'ясовано, що за психологічною допомогою до шкільного психолога зверталось лише 10 % учнів, при цьому, 51 % дітей зазначили, що взагалі не потребують такого виду підтримки. Головним чином, взаємодія психологічної служби закладу освіти з учнями задля підтримки їхнього психологічного супроводу здійснюється шляхом інформування дітей щодо можливості отримання психологічної підтримки через надання посилань на ресурси (46 %), через особистісні звернення до учнів та їхніх батьків з метою виявлення потреби у психологічній допомозі та пропозиції про можливу підтримку засобами мобільного зв'язку, соціальних мереж (34 %).

Психологічні заняття з учнями, як і заняття з педагогічними працівниками, головним чином спрямовані на психологічне розвантаження (38 %), саморегуляцію емоційного стану (27 %) та навчання тактовному висловлюванню своїх емоцій та почуттів (15 %). Невеликий відсоток вправ спрямовані на розвиток вміння та навичок спілкування в колективі (12 %) та стабілізації свого психологічного стану (6 %).

Сфери життя дитини, які є основними інститутами впливу на її виховання, – це сім'я та система освіти. Переважна більшість проблем дитини вирішується саме внаслідок впливу цих двох інституцій. Найчастіше дитина, що постраждала в ході проведення військових дій, у закладі освіти спілкується з класним керівником. Але, як показали результати моніторингового дослідження, учні не зверталися за психологічною підтримкою до педагогічних працівників закладу освіти, майже третина учнів (30 %) зазначила, що

свої проблеми вирішують самостійно; 45 % – шукають підтримки у своїх батьків; 17 % – запитують поради у друзів, 3 % – у брата чи сестри. Відсоток учнів, що звертаються за допомогою у вирішенні проблем емоційного та психологічного характеру до шкільних психологів та класних керівників, становить лише 4 % та 1 % відповідно.

Існує декілька причин, чому учні можуть не звертатися до педагогічних працівників за психологічною підтримкою. По-перше, це – страх перед стигмою. Учні можуть боятися того, що у разі звернень за допомогою до психолога, їх сприймуть як слабодухих і про це дізнаються інші учні, що стане приводом для насмішок. По-друге, це – може бути елементарним нехтуванням проблемами. Деякі учні можуть не вважати свої проблеми серйозними або вірити, що вони самостійно зможуть їх вирішити, про що й свідчать отримані результати моніторингового дослідження. Учні мало кому можуть довіритися і вирішують свої проблеми самостійно. Тому, важливо, щоб психолог був доступним та мобільним, щоб, у разі потреби, учні могли до нього звернутися за допомогою.

Запроваджений воєнний стан завжди є складним і стресовим часом для будь-якої країни. Це може викликати психологічний дисбаланс у багатьох людей, зокрема у батьків, які несуть відповідальність за своїх дітей. Разом із тим, дуже важливо забезпечити психологічний супровід батьків, адже для надання психологічної допомоги дитині, батьки самі повинні бути у задовільному психічному та фізичному стані.

Сьогодні потреба в емоційній стабілізації учасників освітнього процесу надзвичайно важлива, адже всі когнітивні процеси викривлені, уповільнені. Дітям необхідно долати більше перепон і напруження, іноді вони відчують певні труднощі з концентрацією, увагою та поведінкою. З огляду на це, важливим є проведення з учнями психологічних занять, мета яких полягає у пошуку ресурсів та стабілізації емоційного стану.

Опитуючи батьків, стосовно того, чи отримують вони, за потреби, психологічну підтримку у закладі освіти, який відвідує їхня дитина, було з'ясовано, що 47 % респондентів не потребують такої допомоги; 35 % – отримують; 16 % – зазначили, що шкільні психологи не надають їм цих послуг. Головним чином, робота психологічної служби у закладах освіти, за результатами опитування батьків, проводиться шляхом інформування щодо можливості отримання психологічної підтримки, надання посилань на ресурси (59 %) та опитування з метою виявлення потреби у психологічній допомозі через мобільний зв'язок, соціальні мережі (33 %).

Під час аналізу проведеного дослідження було виявлено, що для 14 % батьків-респондентів психологічні заняття взагалі не проводяться. Шкільні ж психологи, даючи відповідь на аналогічне запитання опитувальника, стверджують, що заняття проводяться і головним чином спрямовані на психологічне розвантаження (22 %) та розвиток умінь розуміти і підтримувати дитину в умовах воєнного стану (22 %), що викликає стурбованість, з огляду на розбіжність суб'єктивного показника у 14 %.

У ході моніторингового дослідження було з'ясовано, що більшість батьків (88 %) ніколи не зверталися за психологічною допомогою до шкільного психолога; 7 % опитаних указали на те, що прохали про допомогу у питаннях успішності; по 4 % – поведінки та внутрішніх переживань дитини. Майже половина батьків (46 %) запевнили, що жодних ознак психотравматизації від початку запровадження воєнного стану вони не помічали у поведінці свого сина чи доньки. Незначна кількість батьків-респондентів (11 % та 9 %) відмітили, що їхнім дітям стала притаманна швидка, безпричинна зміна настрою та підвищений рівень тривожності.

Під час війни люди стикаються зі стресом, тривогою, тривожністю та іншими емоційними труднощами, пов'язаними зі змінними умовами життя, невизначеністю майбутнього та загрозою

безпеки. У таких ситуаціях головним інструментом для забезпечення емоційної підтримки та допомоги в подоланні цих труднощів можуть стати психологічні групи підтримки. Одне із запитань опитувальника мало на меті з'ясувати те, чи користувалися респонденти послугами групи психологічної підтримки «Поруч», що є спільним проєктом Міністерства освіти і науки України та Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ). Аналіз отриманих результатів дозволяє зробити висновки про те, що 55 % респондентам не доводилося звертатися до зазначеної вище групи, 27 % опитаних не мали потреби в цьому, 12 % – нічого не знають про неї. Майже ідентичні результати отримали і при опитуванні учнів 54 % дітей не доводилося користуватися послугами групи психологічної підтримки «Поруч».

Одним із завдань моніторингового дослідження було з'ясувати наскільки педагогічні працівники обізнані з сучасними технологіями надання першої психологічної допомоги та чи є вони для учнів джерелом її отримання. У ході аналізу отриманих результатів було виявлено, що вчителі систематично застосовують метод рефлексії з метою відстеження психоемоційного стану учнів під час проведення навчальних занять; приділяють належну увагу відстеженню емоційних проблем в учнівському колективі. Разом із тим, тільки 26 % опитаних педагогів пройшли курс підвищення кваліфікації освітян, організований Міністерством освіти і науки України під назвою «Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу під час та після завершення воєнних дій», що покликаний допомогти педагогічним працівникам зрозуміти, які проблеми можуть виникати в учнів, як з ними працювати та як надавати їм підтримку.

Одне із запитань опитувальника мало на меті з'ясувати, наскільки респонденти задоволені рівнем забезпечення психологічного супроводу освітнього процесу у закладах, де вони працюють чи навчаються. Порівнюючи результати анкетування педагогічних працівників, учнів та їхніх батьків, можна констатувати, що загалом респонденти всіх груп позитивно оцінили рівень надання психологічної підтримки у закладах освіти. Про задоволення якістю психологічної допомоги висловилися 95 % учителів і 71 % учнів; 82 % батьків влаштовує рівень психологічного супроводу, який надає заклад освіти, де навчаються їхні діти (рис. 4).

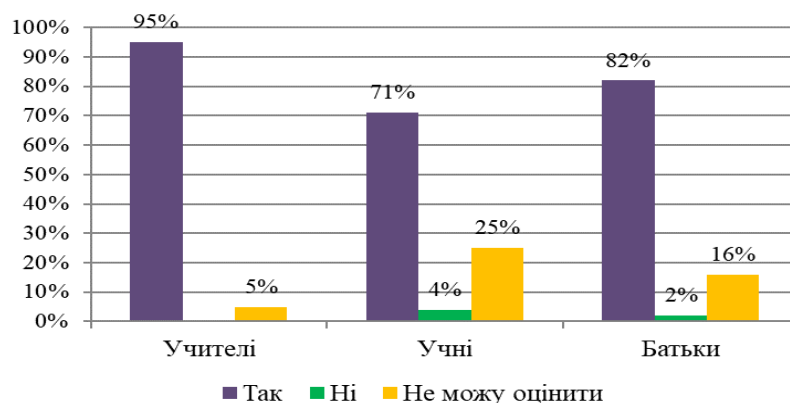

Рисунок 4. Задоволення респондентів рівнем забезпечення психологічного супроводу освітнього процесу у закладах освіти (відповіді респондентів, у %)

Під час систематизації даних моніторингового дослідження, було зроблено висновок про те, що респонденти усіх категорій задоволені рівнем надання психолого-педагогічного супроводу у досліджуваних закладах освіти, хоча потреба в ньому в опитуваних є досить низькою. Респонденти не користуються або взагалі нічого не знають про

ряд всеукраїнських проєктів щодо формування спроможності педагогічних працівників та батьків надавати першу психологічну підтримку дітям під час здобуття освіти; психологічної підтримки дорослих, зокрема, виникнення та вплив агресії на стан людини під час війни, рекомендації щодо стабілізації емоційного стану й управління стресом.

НУШ

Г. БРАТКОВА

ІМІДЖ ЯК РЕСУРС РОЗВИТКУ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ НУШ

Модернізація системи освіти, реалізація Концепції «Нова українська школа» потребує нових підходів до управління закладом освіти, його інноваційного розвитку, висвітлює, поряд з іншими, питання формування іміджу школи.

Імідж закладу освіти є усталеною думкою споживачів освітніх послуг щодо престижності закладу освіти, його репутації, якості освіти, яку надає цей заклад. Формування іміджу закладу є необхідним кроком для побудови сучасної школи. Прагнення до створення позитивної репутації освітньої установи є додатковим ресурсом управління, розвитку школи, підвищує ефективність її діяльності.

Сформований позитивний імідж закладу освіти допоможе вирішити такі завдання:

- підвищити конкурентоспроможність, привабливість школи для споживачів освітніх послуг;
- мотивувати вчителів до постійного самовдосконалення згідно з загальним рівнем

закладу освіти;

- полегшити впровадження нових освітніх послуг;
- підвищити рівень організаційної культури закладу освіти та соціально-психологічний клімат у шкільному колективі;
- підвищити самооцінку учнів та їх мотивацію до навчання;
- вплинути на матеріально-технічне забезпечення школи, залучати інвестиції, додаткові фінансові ресурси.

У квітні 2023 року навчально-методичним відділом моніторингу якості освіти та зовнішнього незалежного оцінювання Сумського ОІППО було проведено моніторингове дослідження формування іміджу сучасного закладу освіти в умовах НУШ. У дослідженні взяли участь 432 респонденти з десяти закладів загальної середньої освіти: керівники шкіл, учителі, учні 10-11-х класів, батьки.